
Horváth Elemér

HOBBS ESTEFELÉ

estefelé a langyos teraszon
carla alszik s én hobbesot olvasom
és töprengök hogy mi lett volna ha
56 győztes és én maradok
mint ady álmatag barla-diákja
de nem voltam hős akkor sem csak gyáva
s nem szentlélek vagy kocsmagőz röpít
ma sem tovább a végtelen világba
ahogy féltő istenek rendelik
szerencse sors vagy fátum agyara
egyébként egyetértünk itt értem haza
ezen a földön az egyetlen
ez meggyőződésesem nem csak hitem
mielőtt eltűnök a semmiben
az élet szép rizikó és rövid

HOMUNCULUS

nem ráncigál többé történelem
csornáról firenzébe
firenzéből amerikába
odüsszeámnak persze nincsen vége
csak nem múlik többé véletlenül
se végzetten se célja se iránya
mert én vagyok az utazó s az út
nauszikája küklupsza szirénje
a szép a jó az igaz a hazug
amíg élek egy hiú akarat
örökös múló teremtménye
térben porszem időben pillanat
ember-isten végtelen és szabad
a történelem kezdete és vége

MULTI-KULTI

csodaszarvas vitt bennünket nyugatra
nem politikai stratégia
izgalmas kaland volt az életünk
hús-vér valóság nem metafora
ezen a földön nem értünk haza
sehol és otthon voltunk mindenütt
sosztákovics éppen úgy szíven üt
mint bartók és kodály vagy hindemith

Balla D. Károly

KŐ ÉS ÁRNYÉK

Az önmagába visszahullt időn
most vérzik át a súlyos esti pára,
s akár a kő, ha árnyékára dől,
úgy ferdül el a téridő aránya.

Halottak teste lakja be a mélyet,
miattuk tér le útjáról a Hold,
kibomlanak az égre varrt szegélyek
– előjöhethet, ki eddig bujdokolt.

Karámba így tér meg az űzött állat,
ha kinn az éjben szörnyű bűnt hagyott,
kis bűzös vackot készít el magának
– az őse mind ilyenben haldokolt.

És ismétlődik minden egyre s újra,
a fák mögött már ott kísért a múlt,
és meghasad a roppant égi bura,
mert lenn egy kő az árnyékára hullt.

ORFEUSZ HA ALÁSZÁLLNA

Az áhítatnak nincsen éle,
a holt kezében nincsen kés,
és nem kérdezik tőle, fél-e,
ha gúzsba fogja száz kötés.

Az angyaloknak nincsen szárnya
és földre hullik mindegyik
– és Orfeusz ha alászállna,
már nincsen benne semmi hit.

Az oltalomban nincsen érdem,
a végveszély elandalít,
s a szirmát táró szép szemérem
magára nyitja bájait.

És utcasarkon sem kapsz csókot
és tűzben sem fog már a láng
– és Orfeusz hiába bókol,
már felköpi az alvilág.

Handi Péter

BÁBJÁTÉK

Valaki belőlem kilép,
dermedten utána nézek.
Osztottságom némiképp
igazolja az ikerképet.
Kettőből állok egymagam,
indíték és tett vagyok egyben,
előre rajzolt vonalak
hieroglifája a testem

Valaki kézen fog s átvezet
egy út túloldalára,
s ott hagy. Idegen terep.
Lábra kaphat a képzelet
– az Édenkert almafája,
az alakuló mozdulat
bekódolt formái szerint
másvalaki szálakon rángat,
de néki is valaki int

Valaki meghajol előttem,
bódító e hódolat,
noha csak cipőfűzőjét
köti, s közben hóna alatt
valaki másra figyel,
begyakorolt a mozdulat;
koronkénti életvitel.
– Tőle talán tanulni kell

Valaki közeleg felém
ki évszázada elhagyott,
záramba dugná kulcsait
mivel valaha itt lakott.
De én már más ház vagyok
ki záratkat változtatott,
s bedeszkázza az ablakot
ahonnan annyi fényt kapott

Valaki átszól valahonnan
de hangja, mint a vasgolyó
betonfalakról visszapattan.
Nem tudhatom, hogy rossz-e, jó,
a légtéren át érkező
kivehetetlen üzenet,
folyosók visszhangja kavarog,
provokálgatja fülemet

Állok e kusza forgalomban
az útkeresztek közepén,
motyóját bal vállára vetett
báméskodó vándorlegény.
Megtettem mindent, amit lehet
s mégsem tudom, ki vagyok én,
valóság avagy röntgenlelet
egy pestisjárvány idején

Uri Asaf

A TENGEREN SZÁNTANAK

A partról látom, valaki az eke mögött halad.
Az anyanyelvem az orromnál fogva vezet,
szalmaszín tuskéi a földhöz vonzanak.
A lábfejemet behajtom, mint a madár,
a villanydróton nincs egyensúlyzavar.
A bőrömön tüzek nyílnak. Hamlet,
a dió belsejébe vágyom!

NÉMA KABÓCA

Az igazság átfordul, vagy egyszerűen kikopik.
Egymásba kapaszkodó fogaskerek közé jutunk.
Mire bevégezem, semmi se marad igaz,
kiürülök, üres lap leszek.

Az emberek összedugják fejüket,
a hátuk felgömbölyödik, ahogy a közös őst nézik:
a sáskát, a néma kabócát, akit beküldtek a kertből
a szoba sarkába.

ÁBRAHÁM

mint a szálfá, nincs rajta görcs, se aggodalom.
Nyelve szerint, a lélek az élet.
Üdvössége annyi, mint a kék amulett.
A hangok betöltik, de vak is lehetne.
Új hazája Mórija, tele van elszabadult kosokkal.

Balogh László Levente

VIRÁGCSOKOR ÉS GYÁSZJELENTÉS HELYETT

Hannah Arendt Izrael állam alapításáról

Az *International Herald Tribune* 2008. május 8-i számában gyászkeretbe foglalt hirdetés jelent meg. Az alkalmat – rendhagyó módon – nem egy haláleset adta, hanem egy születésnap, mégpedig Izrael állam hatvanadik születésnapja. A levél, amelyet ötvennégy neves zenész, filmes, író és filozófus – többek között *Nigel Kennedy*, *Roger Waters*, *Ken Loach*, *Gianni Vattimo* és *Judith Butler* – írt alá, igen dühödt, és meglehetősen élesen fogalmaz. Az aláírók kijelentik, hogy Izrael alapításának évfordulója kapcsán nincs nagyon mit ünnepelni, ám a választott forma és a megjelenés körülményei ennél többre engednek következtetni. Lehetetlen ugyanis nem észrevenni, hogy a hirdetés nem május 14-én, Izrael állam születésnapján, hanem május 8-án, a II. világháború európai végét jelentő napon jelent meg, és így a zsidó állam alapítását a nemzetiszocializmus vereségével hozza összefüggésbe. Az időzítés nyilvánvalóan szimbolikus jellegét aligha lehet figyelmen kívül hagyni, habár az utalás, túl azon, hogy nem ízléses, meglehetősen kétértelmű. A két esemény összekapcsolását ugyanis lehet és talán érdemes is történelmileg vagy politikailag elemezni, ez azonban sokszor olyan leegyszerűsítő és durva kijelentésekhez vezet, amelyek egyrészt elmosják az antiszemitizmus és az Izrael-kritika egyébként igencsak homályos, mégis létező határait, másrészt nemigen vesznek tudomást a sokszor átláthatatlanul bonyolult és alapvetően különböző körülményekről. Mindazonáltal ez az összekapcsolás rávilágít azokra a hihetetlen feszültségekre és megoldhatatlan nehézségekre, amelyek a zsidó állam alapítása óta a nemzetközi közvéleményt éppúgy megosztják, mint Izrael állam lakosságát és a világ zsidóságát. Az alapvető ellentmondást talán abban a paradoxonban foglalhatjuk össze a legpontosabban, amely szerint a zsidó állam nemléte az előzmények alapján éppoly elképzelhetetlen, mint léte az adott körülmények között. Elméletben éppolyan lehetetlen volt, hogy a holokauszt után a zsidóságnak ne legyen önálló állama, amely a világ valamennyi zsidójának otthonul szolgál, mint amilyen elfogadhatatlan a háborúkkal, terrorral és terrorizmussal, elűzéssel és meneküléssel jellemezhető gyakorlat.

Kétségtelen, hogy voltak néhányan, akik kezdettől fogva tudatában voltak ennek az alapvető ellentmondásnak, és megsejtették annak következményeit is. Véleményük azonban többnyire visszhangtalan maradt, és legfeljebb különösen válságos időszakokban vették elő, mint valamilyen beteljesült jóslatot és figyelmeztetést vagy reménytelenül utópisztikus megoldási javaslatot. Hannah Arendt volt az egyik olyan gondolkodó, aki kezdettől fogva hangoztatta különvéleményét a zsidó állam alapjaival és alapításának körülményeivel kapcsolatban, még akkor is, ha ezzel kivívta egykori barátai rosszallását vagy ellenszenvét. A kezdeti véleménykülönbségek abból adódtak, hogy amíg a cionista vezetők szeme előtt a zsidó állam mindenáron való megteremtése lebegett bizonyos veszélyek bagatellizálása vagy teljes figyelmen kívül hagyása mellett, addig Arendt számára a legfontosabb kérdés az volt, hogy hogyan menthető meg Pa-

lesztina a zsidó haza számára – a nemzetállam jelentette veszélyek nélkül. Anélkül, hogy ítéletet mondanánk vagy utólag okoskodnánk, el kell ismernünk, hogy a zsidó állam megalapításának a világháború után elérhető közelségbe kerülő lehetősége olyan ígéret volt, amely minden hosszabb távon kibontakozó problémát elhomályosított vagy felülírt. Arendt azonban pontosan tudta, hogy a zsidó állam jövőjének kulcsa a zsidók és az arabok viszonya Palesztinában, nem pedig nemzetközi szerződések, nemzetközi jogi garanciák vagy birodalmi játszmák. Ugyanakkor azt hiszem, Arendt sem gondolta, hogy a feladvány maradéktalanul megoldható lenne, de kétségtelen, hogy már nagyon korán figyelmeztetett azokra a veszélyekre, amelyek egy zsidó nemzetállam alapítása után szükségszerűen megjelennek. Ma már persze nemigen lehet egyszerűen megmondani, hogy elkerülhetők voltak-e ezek a nehézségek, és létezett-e más megoldás. Vajon szükségszerű volt-e a konfliktusok megoldhatatlansáig való kiéleződése, és vajon kik lettek volna képesek elejét venni az egyre súlyosbodó helyzetnek? A fenti kérdések és a mai problémák fényében talán érdemes végignézni azokat a problémákat, amelyeket Arendt kezdettől fogva egyedülálló világossággal látott.

A birodalom és a szomszéd

Arendt úgy vélte, a zsidóknak mint népnek mindenekelőtt emancipálódnia kell ahhoz, hogy egyenrangúnak tekintsék a többi néppel, és ezzel lehetőség nyíljon bizonyos követelések teljesítésére, elsősorban egy zsidó haza megteremtésére. Ezt azonban Arendt szerint a zsidóság aligha várhatja el a nemzetek vagy birodalmak jóindulatától, ezért ezt a jogot fegyverrel a kezében kell kivívnia. Ennek alapja az önálló, a világháborúban a szövetségesek oldalán hadba lépő zsidó hadsereg lett volna.¹ Ezzel az elképzelésével és követelésével nem állt egyedül, hiszen a *Jewish Agency* már 1939-ben, közvetlenül a háború kirobbanása után megkezdte a tárgyalásokat a brit kormánnyal egy zsidó hadsereg létrehozásáról, amelyet palesztinai és hontalan zsidókból szerveztek volna meg. 1940-ben azonban a tárgyalások abbamaradtak, mert a britek attól féltek, hogy a felfegyverzett sereg Palesztinában területi követelésekkel lépne fel, vagy fegyverrel fordulna a brit mandátum kormányzata és az arabok ellen. Ilyen körülmények között a cionista mozgalom vezetői is hamarosan belátták követelésük lehetetlenségét, és hamarosan lemondtak a zsidó hadseregről. Arendt szerint ennek döntő jelentősége volt a későbbi események vonatkozásában, mert ettől kezdve a zsidók elvesztették annak esélyét, hogy saját sorsuk felett rendelkezzenek, és ezzel teljes mértékben kiszolgáltatták magukat a nagyhatalmaknak. Bizonyossá vált, hogy birodalmak nélkül nem lehet megoldani a kérdést, de az hosszú távon kedvezőtlenül befolyásol minden rendezést.

Arendt kezdetben a Brit Birodalomba való betagozódásban, illetve a Nemzetközösségbe való szerveződésben látta a megoldást, amelynek során Palesztina is domíniumi státust kaphatott volna. Később egyre inkább az Amerikai Egyesült Államok közvetítő szerepében bízott, de kezdettől fogva világosan látta, hogy a jövőben minden birodalmi beavatkozásért súlyos árat kell majd fizetni. A birodalmak ugyanis imperialista politikát folytatnak, ami Arendt szerint annyit tesz, hogy fennálló uralmukat partnereik kijátszása révén növelik. Ennek módja, hogy a konfliktusok során döntőbíróként lépnek fel, de leggyakrabban egyszerűen csak átnyúlnak a nemzetek feje felett.² Ez azonban legfeljebb csak közvetlen következménynek tekinthető, a hosszabb távon jelentkező legfőbb veszély inkább abban áll, hogy amíg a birodalmak jönnek-mennek, addig a népek maradnak. Ha a nagyhatalmak döntéseket kényszerítenek ki

anélkül, hogy azt az érintettek sajátjuknak éreznék, akkor egyik fél sem lehet és lesz elégedett, ezért a birodalmak távollétében minden bajukért a másikat teszik felelőssé. Ha a megállapodás nem kompromisszumon alapul, amit mind a két fél elfogad és magának érez valamennyire, akkor elkerülhetetlen, hogy a konfliktus kieleződjön és állandósuljon. Elkerülhetetlen, hogy az ország rövid úton és hosszú távon csatatérre váljék.

Arendt pontosan tudta, hogy szükség van a nagyhatalmak deklarációira, a nemzetközi szerződésekre, jogi és katonai garanciákra, ez azonban legfeljebb szükséges, de semmi esetre sem elégséges feltétele a békés zsidó–arab együttélésnek. Szerinte minden azon múlik, hogy sikerül-e a „szomszéddal” – jelen esetben az arabokkal – elfogadtatni a zsidók jogait Palesztinában. Úgy vélte, hogy ezt a jogot a zsidók nem homályos történelmi vagy vallási hivatkozással, hanem munkával szerezték meg, ezért ezt az araboknak el kell fogadniuk. Úgy tűnik azonban, hogy ebben az esetben talán nem is a jogon van a hangsúly, hanem azon a tényen, hogy zsidók és arabok együtt élnek ezen a földön. Márpedig ha a tény tudomásul vesszük és elfogadjuk, akkor csak kompromisszum lehet a megoldás, ami ha nem zárja is ki teljes mértékben az utópikus és igazságtalan elképzeléseket, legalább tudatában van annak, hogy mindez milyen kockázatokat rejt magában.

Zsidó haza versus zsidó nemzetállam

Arendt úgy látta, hogy a legnagyobb veszély, ami a békés zsidó–arab együttélést veszélyezteti, egy zsidó nemzetállam alapítása lenne. Kezdetben úgy tekintett erre a lehetőségre, mint túlzott követelésre, amely a zsidóság politikai jelentéktelenségét hivatott ellensúlyozni. Később azonban egyre inkább veszélyes törekvést látott benne, ami a nemzetállammal mint intézménnyel szembeni eredendő bizalmatlanságában tükröződik, és végső soron az európai zsidóság szempontjából tökéletesen érthető. Végzetes fantáziaszegénység következményének tartotta, hogy a gyarmati rendszer felbomlásának terméke mindenütt a nemzetállam lett, gyakran nemzet és állam nélkül, ami aztán meg is határozta ezeknek a fejlődési útját egészen a napjainkban tapasztalható széthullásig. Legfőbb kifogása azonban a nemzetállammal szemben, hogy képes ugyan egyesíteni a nemzetet valamilyen külső veszély esetén, és alávetni azt egyfajta nemzeti ideológiának, de ez nem maradhat következmények és torzulások nélkül. Számára ugyanis az európai nemzetállam olyan törekvés terméke, amely a nemzet, illetve a nép-terület–állam „szentháromságának” egységére törekszik,³ éppen ezért nem képes megoldani a többség és kisebbség problémáját.⁴ Márpedig ha Palesztina kapcsán – bármilyen felosztás mellett – nemzetállamról gondolkodunk, akkor szükségszerűen felvetődik a többség és a kisebbség kérdése zsidó és arab oldalon egyaránt. Arendt számára kezdettől fogva elfogadhatatlan volt az az elképzelés, hogy egy jövőbeli zsidó állam pusztán törvényekkel garantálja az arabok jogait, hogy a kisebbség – a zsidóság – egy esetleges későbbi többség nevében kisebbségi jogokat biztosítson az akkori többség – az arabok – számára.⁵ A zsidók kisebbségi jogainak biztosítása egy palesztinai arab államban vagy egy pánarab birodalomban ugyanúgy nem oldotta volna meg a kérdést. Arendt saját tapasztalataiból tudta, hogy a kisebbségek kérdését lehetetlen megoldani a kisebbségi jogok deklarációjával és nemzetközi védelmével. Ez nem ekkor vált először világossá számára, hanem az I. világháborút követően, amikor Közép- és Kelet-Európában a birodalmak helyén nemzetállamok születtek, és a kisebbségek jogait nemzetközi szerződések garantálták.⁶ Ezek a jogok azonban végül semmit sem értek, sőt az is kiderült, hogy a nemzetállam törvényei csakis a többségi nemzetre érvényesek, a

kisebbségeket pedig szükségszerűen páriálétra kárhoztatják. Arendt szerint mindez azért fordulhatott elő, mert ebben az esetben az állam szorosan összekapcsolódik a szuverenitás eszméjével, aminek alapja és egyben kifejezője a nemzet és annak mindenkori egysége. Így tehát az állam a többségi nemzettel azonos, és aki nem tartozik hozzá, annak nem marad más, mint a kitaszítás. Ennek a fejleménynek a legsúlyosabb következménye azonban mégsem a kisebbségek politikai ellehetetlenülése, hanem a hontalanok és menekültek tömegei, akik így törvényen kívüli szürkezónába kényszerülnek. Itt aztán különböző szélsőséges ideológiák és mozgalmak tetteseivé és áldozataivá válhatnak egyszerre, ami lehetetlenné teszi az erőszak korlátozását vagy megállítását.

Arendt nyilvánvalóan nem láthatta előre a zsidó állam alapítása kapcsán az azzal összefüggő valamennyi problémát, de már nagyon korán felhívta a figyelmet arra, hogy ez az alapítás katasztrófák sorozatát indíthatja el. Ezért több megoldást is elképzelhetőnek tartott, amelyek ugyan meglehetősen utópisztikusnak tűnnek, és az eltelt évek során sem lettek reálisabbak, mindazonáltal a fentebb említett problémákat valamelyest talán mégis ellensúlyozhatták volna. Kezdetben Arendt úgy gondolta, hogy a Brit Birodalom átalakítása Nemzetközösséggé megfelelő megoldást nyújthat mind az arabok, mind a zsidók számára, mert ebben a helyzetben mindkét nép egy nagyobb egység része lehetne, amelyben egyenrangúak lennének, azonos státust és jogokat birtokolnának anélkül, hogy nemzetállamot követelnének. A másik lehetőség egy földközi-tengeri föderáció lett volna, amely magába foglalhatná Dél-Európát is, és ezzel egy szélesebb háború utáni európai föderációhoz csatlakozott volna.⁷ A harmadik elképzelés későbbi, és nem elsősorban Arendt-hez köthető, hanem Judah L. Magnes nevéhez, aki a jeruzsálemi Héber Egyetem professzoraként kezdettől fogva olyan államot képzelt el Palesztinában, ahol zsidók és arabok békésen élnek egymás mellett, és aminek alapja az erőszakra való kölcsönös lemondás, a gazdasági együttműködés, de mindenekelőtt a teljesen egyenrangú részvétel a közös kormányzásban. Magnes kezdetben egy arab állam keretei között képzelte el a zsidóság sorsát, később azonban egyre inkább kétnemzetiségű államban gondolkodott. Ennek szellemében alapította meg az *Ihud* – Egység nevű pártot, amelynek kifejezett célja „*a népek közötti megértés*” előmozdítása volt. Magnes Arendt-hez hasonló világossággal látta, hogy ha a zsidók és az arabok ábrándokat kergetnek, nem veszik tudomásul a realitásokat, és nem viselkednek politikailag felnőttként, akkor annak mindkét nép számára katasztrófális következményei lesznek. Arendt kezdetben bírálta Magnes elképzeléseit, amelyek egy arab föderáció keretei között képelték el a zsidó államot, később azonban határozottan a kétnemzetiségű Palesztina megteremtése mellett foglalt állást, annak minden nyilvánvaló nehézsége ellenére. Úgy látta, hogy csakis egy föderáció lehet olyan politikai keret, amelyben a többség és kisebbség problémáját, ha nem is megoldani, de legalább kezelni lehet. Azt hiszem, Arendt föderalizmusba vetett reményei a mai kor fejleményei láttán aligha indokoltak. A föderációk világszerte végbemenő széthullása arra figyelmeztet, hogy azok még viszonylag kedvező történelmi feltételek mellett és egyenrangú partnerek között sem kecsegtetnek túl sok sikerrel. Márpedig Palesztinában ilyen feltételekről sohasem beszélhettünk. Mert ha elfogadjuk is a föderalizmus eszméjét, azt nemigen látom, mi tarthatna össze egy ilyen államot. Vajon elégséges-e a béke vágya, a kölcsönös gazdasági érdek vagy az erőszakra való kölcsönös lemondás a föderáció fenntartásához? Vajon a kulturális és vallási különbségek, illetve a gazdasági egyenlőtlenségek nem feszítik-e szét rövid távon egy ilyen állam kereteit, ha egy-

általán létrejön? Arról nem is beszélve, hogy vajon kik lettek volna azok a személyek vagy szervezetek, akik egyenrangú félként, egymást kölcsönösen elismerve tárgyalhattak volna egy olyan kompromisszumon alapuló megoldásról, amit mindkét oldal a magáénak érez? Vajon hol vannak azok a demokratikus és toleráns tömegek, amelyek hajlandók támogatni ezeket a döntéseket? Azt hiszem, ezeknek a kérdéseknek a megválaszolása nélkül aligha adhatunk választ a politikai keretek kérdésére, amelyek között egy kétnemzetiségű, zsidó–arab állam létrejöhetett volna vagy akár létrejöhetne.

Az alapításmítosz apóriái

Arendt szerint az egyik legsúlyosabb gond az, hogy a cionisták, akik a zsidóság egyetlen valódi politikai szervezetét alkották, maguk sem értették meg ennek a kérdésnek a politikai jelentőségét. Arendt 1933-tól 1944-ig maga is tevékenykedett a cionista mozgalomban, de már kezdetben sem annak ideológiája vagy célja vonzotta, hanem sokkal inkább az a körülmény tette cionistává, hogy utóbbiak voltak az egyedüliek, akik tettek valamit a náci és az antiszemitizmus ellen.⁸ Arendt szakítása a mozgalommal akkor következett be, amikor a cionista világszervezet 1944 októberében Atlantic Cityben sorra kerülő kongresszusán – az irányzatok közötti nyilvánvaló különbségek ellenére – megfogalmazták a szabad, demokratikus és egységes zsidó Palesztinára vonatkozó követelésüket. Arendt szerint ez annak csálhatatlan bizonyítéka, hogy a cionisták nem hajlandók a zsidókérdésen túlra tekinteni és az arab kérdéssel józanul és kritikusan szembenézni. Erre utal az a körülmény is, hogy csak a birodalmak képviselőivel hajlandók tárgyalni, amiből azonban a zsidóság csak látszólag húz hasznot, mivel következményeiért kizárólag ők viselik a felelősséget. Arendt szerint a cionisták nem értették meg, hogy a zsidóság legfontosabb problémája politikai probléma, és a cionizmus túlságosan is ragaszkodik azokhoz a XIX. századi eszmékhez – a szocializmushoz és a nacionalizmushoz – amelyeknek létét köszönheti.⁹ Így azonban képtelen bármi újat mondani vagy esetlegesen megoldást találni a zsidó–arab együttélés problémájára, amit Arendt csak politikai keretek között látott megoldhatónak.

Azt hiszem, Arendt előre látta, hogy ez a gondolkodásmód az új állam alapítására való tekintettel máig ható beláthatatlan következményekkel fog járni, és ez kezdetől fogva élesen szembeállította az ún. zsidó „establishment”-tel, amellyel viszonya az Eichmann-könyv megjelenése után még inkább kiéleződött. Annak a gondolkodásmódnak az alapja, amely az állam alapításának gondolatát alapvetően befolyásolta, olyan egyetemes zsidó történelem, amely „Hámán és a fáraó” történetétől egyenesen a gázkamrákig vezető szenvedéstörténetbe ágyazódik. Ennek a történelemnek alanyai a zsidók, illetve minden más nép, tárgya pedig az „örök antiszemitizmus”.¹⁰ Ez egyszerre foglalja magában a zsidók kiválasztottságát és szenvedésük abszolút autoritását. Ennek a kettőnek az összefonódása, ami a zsidóság történelmének egyetemességét és partikularitását egyszerre hangsúlyozza, ebben az összefüggésben olyan inverz identitásként hat, ami az új állam „alapításmítosza”-vá kristályosodik. Ennek az identitásnak kétségtelenül megvan az a haszna, hogy az áldozat – csak ebben a tekintetben – előnyös perspektíváját kínálja, és így nincs szüksége arra, hogy követeléseket igazoljon, vagy jogokat és megbecsülést vívjon ki. Úgy vélheti, hogy minden különösebb indoklás nélkül megilletik őt bizonyos előjogok. Ugyanakkor azonban Izrael állam „alapításmítosza”-a nem egyszerűen az áldozat szenvedésének történetén alapul, mert azzal egyszerre élesen szemben is áll, hiszen ideálja az új, erős állam, amely minden körülmények között megvédi magát, illetve a világ zsidóságát, és ezzel tulajdonképpen szakít is az örök áldozat szerepével.

Ennek a szemléletnek másik előnye, hogy minden esetleges és aktuális problémát az ezekkel a szerepekkel együtt járó doktrína fényébe állít. Elhelyezi azt a zsidó történelem eseményeinek sorában, beillesztve abba a sorozatba, amit a zsidó történelem logikájának is nevezhetnénk. Ez a szemlélet elvben képes egyesíteni a világ valamennyi zsidóját, de ezzel egyben ketté is osztja a világot zsidókra és nem zsidókra. Így az ebben kifejeződő egység legfeljebb csak úgy érthető, mint a kvázi egységes zsidóság válasza az antiszemitizmusra és az ellenséges világra. Az ilyen identitásnak mindig súlyos következményei vannak, mert ami az egyik oldalon megkönnyíti a helyzetet, az a másik oldalon lehetetlenné teszi a problémák megoldását. A kényszerű összezáródás ugyanis előbb-utóbb kiváltja az ostromlottság és állandó veszélyeztetettség érzését. Az effajta felosztás nem képes kifejezni a világ sokszínűségét. Nem lesz képes olyan többértelmű és esetleges magyarázatokra, amelyek a valóság és a pluralitás tudomásulvételét, illetve a világ megértését lehetővé teszik.

Ahhoz, hogy a katasztrófákat el lehessen kerülni, a jelennek vissza kell nyernie hatalmát a múlt felett. Ez azonban semmi esetre sem jelent felejtést, legfeljebb azt, hogy megbékélünk azzal, hogy a múlt így történt és nem másként, illetve elfogadjuk azt, amin nem lehet változtatni. Úgy tűnik, hogy a hatvanéves Izrael és szomszédai még csak az elején vannak annak a folyamatnak, amelynek során meg kell tanulniuk, hogy a paradoxonokkal és megoldhatatlan problémákkal együtt lehet és kell élni. Ha ezt nem képesek megérteni és elfogadni, akkor sokkal több és tartósabb nehézséggel kénytelenek szembenézni, mint amennyit erőszakkal vagy kizárólagos választásokkal megoldhatnak. Lehet, hogy ezek tudomásulvétele és elfogadása gondot okoz, de semmiképpen sem szükségszerű, hogy mindez erőszakhoz vezessen. Azt hiszem, Hannah Arendt ezt sejtette meg már a kezdet kezdetén. Tudta, hogy nem lesz képes megóvni a zsidó államot ettől, és valószínűleg tisztában volt azzal is, hogy megoldási javaslatai menthetetlenül utópisztikusak, mivel feltételei egyik oldalon sem állnak fenn. A legfontosabb felismerése azonban az volt, hogy az ellentmondások kiküszöbölésére tett kísérletek minden esetben „végső” megoldásokkal kapcsolódnak össze, amelyek szükségszerűen elszabadítják és ellenőrizhetetlenné teszik az erőszakot. Így aztán valóban nem marad más, csak az, amiben Arendt egész életében töretlenül hitt: hogy az ember születtsége révén mindenkor képes az újrakezdésre, és politikai cselekvésre való képessége lehetővé teszi, hogy az erőszaktól megszabaduljon. Ebben a helyzetben ennél talán nem is remélhetünk többet.

Jegyzetek

1. Hannah Arendt több cikket is szentelt a kérdésnek, amelyek az *Aufbau* című, németországi emigráns zsidók által írt folyóiratban jelentek meg 1941 és 1945 között. L. DIE JÜDISCHE ARMEE – DER BEGINN EINER JÜDISCHEN POLITIK? ÉS DIE „SOGENANNTEN” JÜDISCHE ARMEE. In: Marie Luise Knott (Hg.): VOR ANTISEMITISMUS KANN MAN NUR NOCH AUF DEM MONDE SICHER. München: Piper, 2000.

2. Hannah Arendt: VÖLKERVERSTÄNDIGUNG IM NAHEN OSTEN – EINE BASIS JÜDISCHER POLITIK. Eredetileg az *Aufbau* 1945. március 16-i számában jelent meg. In: VOR ANTISEMITISMUS... 177–181.

3. Hannah Arendt: NEMZETÁLLAM ÉS DEMOKRÁCIA. In: FOGÓDZÓ NÉLKÜL – HANNAH ARENDT OLVASÓKÖNYV. Pozsony: Kalligram, 2008. Ford. Balogh László Levente.

4. Hannah Arendt: KANN DIE JÜDISCH-ARABISCHE FRAGE GELÖST WERDEN? Eredetileg az *Aufbau* 1943. december 17-i és 31-i számában jelent meg. In: VOR ANTISEMITISMUS... 117–127.

5. Ez az elképzelés az 1942-ben megfogalmazott Biltmore-programhoz kötődik. Vö. Hannah Arendt: DER ZIONISMUS AUS HEUTIGER SICHT. In: DIE VERBORGENE TRADITION. Frankfurt/M.: Suhrkamp, 1976. 127.

6. Hannah Arendt: A TOTALITARIZMUS GYÖKEREI. Európa, 1992. Ford. Braun et al. 331–349.

7. Hannah Arendt: KANN DIE JÜDISCH-ARABISCHE FRAGE GELÖST WERDEN? I. h.

8. Vö. MI MARAD? AZ ANYANYELV – GÜNTER GAUS BESZÉLGETÉSE HANNAH ARENDTTTEL. In: FOGÓDZÓ NÉLKÜL – HANNAH ARENDT OLVASÓKÖNYV. I. h. 16. k.

9. Hannah Arendt: DER ZIONISMUS AUS HEUTIGER SICHT, 139.

10. Hannah Arendt: EICHMANN JERUZSÁLEMBEN. Osiris, 2000. Ford. Mesés Péter. 18. k.

Horváth Péter

BOGÁRVÉRREL

Forgácsok egy fakeresztről

Simonyi Imre emlékének

A cigányok Keresztelő Szent János születésének ünnepe előtt egy nappal érkeztek a város déli kapujához. Húszan vagy harmincan lehettek, három szekérral, tizenöt lóval. Néhány felnőtt férfi, tucatnyi asszony, kocsideréknyi kisebb-nagyobb gyerek. A férfiak fehér ingben, az asszonyok színes szoknyában, pruszlikban, kendővel. A kisebb gyerekek anyaszült pucéron, a nagyobbak összevissza, ki török bugyogóban, ki egy szál pendelyben. Feketék voltak, mint az ördögfiak. Mind meztélláb haladt a felső kapu felé a forró kövezeten. A falon kívül kellett táborozzanak, éjszakára nem engedték a városba őket. Lärmásan vonultak az alsóvárosi házak közt a templomig, aztán végig a ringen. Az öregasszonyok jövődőt mondtak, a férfiak kiáltozva kínálták szolgáltatásaikat. Egyikük edényt foltozott, másikuk kötőféken vezetett lovakat árult, a harmadik madarakkal házalt. A magas, csontos embernek, akit kinéztem magamnak, gyönyörű madarai voltak. A vállára vett husángról vesszőből font kalitkák lógtak, bennük fűrjek, galambok, rigók. Még növendék sólymokat is kínált eladásra. A két karcsú, erős lábú madár posztóból varrott kis sapkát viselt.

– Vadászsólymok, pralám! – mondta a cigány, amikor megálltak a piactéri kútnál itatni és inni, ő meg behúzódott a nagytemplom mögötti kétszáz éves kőrísfa árnyékába, és leült egy kőre. – Egy ezüst az ára. Darabjának! – emelte csontos ujját elé. – Mire megnőnek, és kitanítom őket, már egy körmöci aranyat érnek!

– Hazudsz! – mondtam neki.

– Hazudok! – nevetett.

Villogott a foga a délelőtti fényben. Fekete haja a válláig ért. Kék szeme volt. Kék szeme, a fekete cigánynak.

– Egy aranyért mindet megkaphatod! – ajánlotta. – Az összes madaramat. Bár ahogy elnézlek... – vigyorgott –, elég rongyos vagy.